

УДК 332.12+316:33

В. В. Томарева-Патлаховакандидат економічних наук, доцент
Класичний приватний університет**ПІДХОДИ Й МОДЕЛЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ
В УКРАЇНІ ТА В КРАЇНАХ ЄС**

У статті розкрито економічну природу та детермінанти кластерів, а також виявлено ефекти й впливи кластерів на економічне зростання в спіралі (циклі) економічного зростання функціонування кластера. Проаналізовано можливості та вигоди участі економічних агентів у регіональних кластерах. Наведено характеристики й визначено мейнстрімні напрями та пріоритети національних політик ЄС щодо розвитку регіональних кластерів.

Запропоновано теоретичну модель регіонального кластера на основі імперативів економічного зростання для України. Систематизовано набір детермінантів, які характеризують ефекти дії імперативів у запропонованій моделі функціонування регіонального кластера.

Ключові слова: кластер, імператив, регіональний кластер, економічний агент, модель, економічне зростання, можливості, інновації, ресурсна обмеженість, конкурентоспроможність.

I. Вступ

Процеси міжнародної економічної інтеграції, поглиблення структурних трансформацій національних економік у посткризовий період посилюють різноманітні форми гіперконкуренції. За цих умов формування прогресивної структури національної економіки на рівні інтеграції економік регіонів має чітко базуватися на спеціалізації в міжнародній системі поділу праці. Процес формування супроводжується посиленням впливу імперативів сталого розвитку та реалізації інноваційної моделі розвитку економіки України зокрема. Тому сьогодні на регіонально-цивілізаційному рівні національної економіки необхідний кластерний базис як "подушка безпеки" замкненості виробничих ланцюгів створення вартості в разі зовнішніх економічних криз. Регіональна кластеризація забезпечить реалізацію стратегічних пріоритетів економічного розвитку країни щодо включення в систему економік, заснованих на знаннях, з високим рівнем соціальної та територіальної єдності й сталого розвитку. Це дає змогу подолати ресурсні обмеження на регіональному та місцевому рівнях.

Проблему формування кластерів та кластеризації в умовах глобальних економічних процесів вивчають І. Ансоф, М. Афанасьєв, Л. Берталанфі, Г. Білоус, І. Бураковський, У. Ешбі, М. Портер, О. Шевченко та ін.

Отже, потреба у формуванні нової моделі кластерної економіки на регіональному рівні України в умовах реалізації стратегії економічного розвитку країни та залучення до євроспільноти є досить актуальною.

II. Постановка завдання

Мета статті полягає у вирішенні таких завдань:

- пояснити економічну природу та детермінанти кластерів;

- виявити й пояснити ефекти та впливи кластерів на економічне зростання в спіралі (циклі) економічного зростання функціонування кластера;
- проаналізувати можливості й вигоди участі економічних агентів у регіональних кластерах;
- охарактеризувати й навести мейнстрімні напрями та пріоритети національних політик ЄС щодо розвитку регіональних кластерів;
- запропонувати теоретичну модель регіонального кластера "3І" на основі імперативів економічного зростання для України;
- систематизувати набір детермінантів, які характеризують ефекти дії імперативів у запропонованій моделі функціонування регіонального кластера.

III. Результати

В умовах поглиблення процесів інтернаціоналізації та інтеграції на рівні компаній, регіонів, національних економік і агентів глобальної економіки посилюється вплив конкурентного середовища на економічне зростання економічних суб'єктів. А нерівномірність ресурсозабезпечення та економічного розвитку впливає на розвиток кластерного підходу для отримання максимального ефекту від поділу праці й реалізації синергетичного ефекту розвитку економік ключових агентів. Регіоналізація національної економіки за рахунок упровадження кластерного підходу матиме більший ефект, ніж традиційна система господарських комплексів та кооперації підприємств різних регіонів чи областей.

Кластерний підхід до організації та проведення конкурентних дій, що ґрунтується на визначенні та підтримці ключових різномірних точок, дає змогу ефективно вирішувати складні завдання розвитку в мережевому середовищі тільки в разі базування навколо центрів прийняття та здійснення рішень. Для завдань розвитку країни стратегічний ефект є категорією вищого рівня, ніж безпосередній прибуток. При цьому

зберігається головне завдання існування держави – збільшення, збагачення й розвиток свого народу кількісно та якісно. Найбільш гармонійно це можна забезпечити на базі ефективної регіональної політики й розвитку регіонів як територій, що вирізняються соціокультурною специфікою та регіональною ідентичністю [3].

Підходи до визначення поняття “кластер” можуть різнитися, але більшість науковців та експертів згодні з його тлумаченням економічним експертом і професором Гарвардського університету Майклом Портера як географічної концентрації взаємопов’язаних компаній та організацій, що функціонують в одній галузі [9]. Крім того, кластери охоплюють масив продавців послуг і постачальників, які співпрацюють і конкурують, створюючи при цьому спеціалізовану інфраструктуру, що підтримує галузь кластери. Нарешті, кластери орієнтуються на талановиту спеціалізовану кваліфіковану робочу силу [11].

Мінімальними умовами існування кластера як сукупності підприємств та організацій в економічному середовищі країн Європейського Союзу мають бути такі:

- географічна концентрація підприємств (компаній, фірм), зокрема промислової спеціалізації;
- перевищення кількості великих за розміром компаній кількості малих і середніх підприємств;
- наявність міжфірмових та інституціональних мереж [4, с. 9].

За теоретико-методологічним підходом ЮНІДО [1] кластери визначають як сконцентровану на деякій території групу взаємопов’язаних компаній та інститутів, які взаємодоповнюють одне одного й підсилюють конкурентні переваги окремих компаній і кластера в цілому. Компанії кластера випускають аналогічну продукцію або надають схожі послуги.

Дослідження ЮНІДО [13, с. 12] щодо кластерів, які активно працюють, показують, що для малих і середніх підприємств можливим стає високий рівень зростання шляхом досягнення стійкого поліпшення якості та збільшення доданої вартості, дотримуючись екологічних, соціальних та трудових стандартів.

Просторова близькість і спільні стратегічні інтереси дають змогу підприємствам та їхнім допоміжним організаціям реалізувати спільні вигоди шляхом організації спільних заходів між підприємствами кластера, а також між підприємствами і їхніми допоміжними організаціями. Перевагу накопичення колективних зусиль у кластері називають колективною ефективністю.

Кластери дають змогу підвищити доходи підприємств, які в них беруть участь, через:

- економію на масштабах виробництва;
- зниження транспортних витрат;
- спільне використання інфраструктури;

- упровадження нових технологій;
- створення резерву кваліфікованої робочої сили;
- підвищення якості логістики виробничих і торгових операцій [1].

До заходів, які допомагають зацікавленим агентам кластера знизити бар’єри для співпраці й подолати ізоляцію від кластера, належать такі:

- зміцнити зв’язки між зацікавленими агентами кластера;
- сприяти досягненню консенсусу;
- будувати відносини;
- заохочувати довіру до формування кластера;
- зміцнити механізм управління;
- підтримати інституційну мережу кластера [13, с. 14].

Важливо підкреслити, що економічна модель кластера є синергією, динамічними відносинами та мережею не тільки між компаніями, які становлять кластер, а й успішного партнерства між зацікавленими агентами економіки. Уряд, освіта та інші інститути, що підтримують життєздатність економічного успіху регіонів, містять коло зацікавлених агентів. Багато успішних кластерів створили значні конкурентні переваги й підвищили рівень добробуту своїх регіонів порівняно з компаніями, які функціонують за межами кластерів. Враховуючи цей успіх, політика регіонів розглядає сприяння розвитку кластерів як “будівельні блоки” регіональної економіки [11].

Кластеризація в контексті регіонального розвитку стає імперативом реалізації моделі соціально-економічного розвитку регіону/регіонів, оскільки завдяки агентам кластера досягають оптимального рівня зростання економіки регіону в умовах ресурсної обмеженості. Тому важливим вектором реалізації кластерного підходу в межах регіональної політики має бути пріоритетна сфера стратегії соціально-економічного розвитку регіонів країни.

Слід зазначити, що в умовах сучасної інтернаціоналізації вартості й виробництва оптимальним зростанням економіки на будь-якому рівні вважають рівень сталого або інклюзивного (всеосяжного) розвитку економіки. Інвестиції й інновації стають не тільки результатом ефективної кластеризації, а й основними інструментами, чи навіть імперативами, які активно використовують економічні агенти на інституціональному рівні для досягнення оптимального рівня економічного зростання відповідно до стратегічних напрямів регіонального економічного розвитку (рис. 1). Циклічності економічного зростання кластера досягається ресурсною самозабезпеченістю через ефекти синергії зсередини й ззовні (у разі участі економічних агентів у декількох кластерах і виробничих ланцюгах створення вартості).

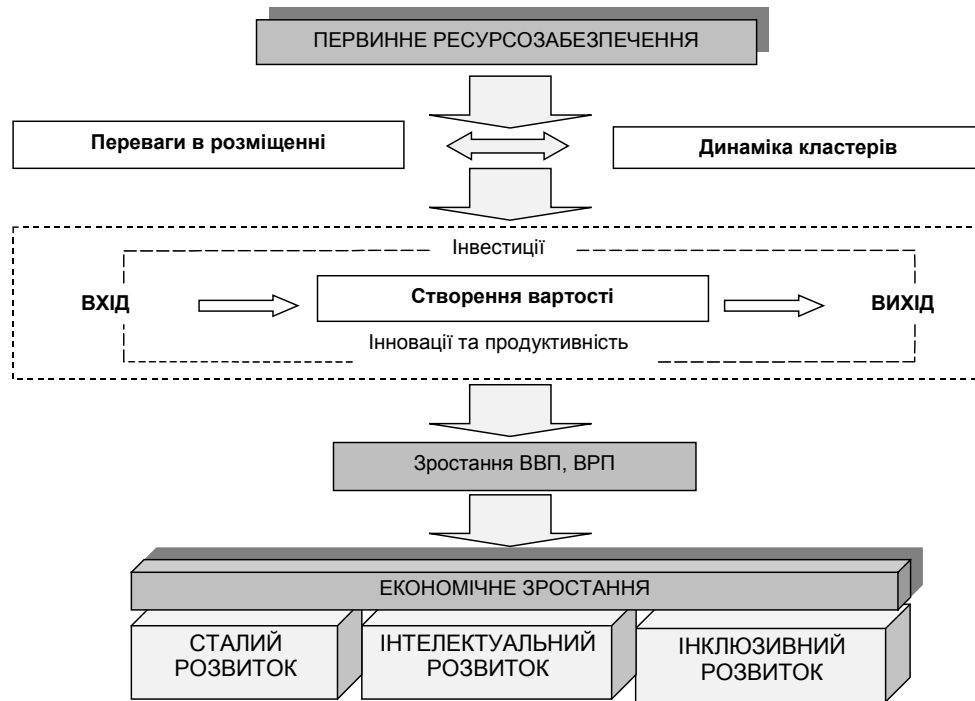

Рис. 1. Спіраль економічного зростання

Кожен регіон має власні сильні сторони, які сприятимуть формуванню кластера. Регіони, які співпрацюють на рівні кластерів, отримують багато стратегічних переваг. Так, досліджуючи глобальні імперативи регіоналізації, М. Портер пояснює, що регіони пропонують значні конкурентні переваги для кластеризації. "Регіональні кластери мають місцеві переваги у знаннях, зв'язках і мотивації, які не можуть бути підкріплені віддаленими конкурентами" [10].

Таким чином, регіони, які сприяють розвитку локальних кластерів, заснованих на місцевих сильних сторонах, можуть отримати відчутні прибутки економічних агентів та економічне зростання регіону. Таке сприятливе для спільної діяльності економічних агентів середовище дає змогу створити робочі місця й нові підприємницькі інновації. Нові підприємства-лідери отримують можливість розвиватися на рівні кластера та продовжити розвиток мереж або альянсів у різних галузях, які слугуватимуть впливовими посередниками в уряді та суспільстві, продовжуючи розвивати попит.

У межах регіонального кластера неприбуткові організації та інші підприємства з надання допоміжних послуг отримують можливість підвищити свою ефективність і продуктивність, надаючи послуги великим підприємствам. Наприклад, організації можуть вирішити проблему плинності кадрів у галузі промисловості шляхом упровадження навчальних програм та програм з надання транспортних послуг, догляду за дитиною, розвитку домогосподарств. Співробітництво на рівні регіонального кластера також допомагає організаціям розширювати зв'язки з підприємствами різних галузей з метою надання їм своїх послуг. Громадські та неприбут-

кові організації, співпрацюючи з промисловими підприємствами та державними установами, можуть сприяти працевлаштуванню або перепідготовці/перекваліфікації населення.

Враховуючи потреби промислового кластера, можна розробляти спільні галузеві стратегії на додаток до притаманних регіону галузей. У результаті врахування інтересів регіону на базі місцевих сильних сторін і галузевих переваг можна ефективно й раціонально реалізувати маркетингові зусилля економічних агентів, посприяти розвитку трудового й інтелектуального капіталу і підвищити продуктивність інвестицій та інновацій у регіонах і регіональному кластері в цілому.

Розвиток регіональних кластерів можливий лише в умовах визначення чіткої регіональної політики кластеризації та розробки оптимальної моделі регіональної кластеризації на базі визначених імперативів. Зарубіжний досвід європейських країн щодо формування стратегії економічного зростання за рахунок реалізації кластерної політики показує сучасні тенденції розвитку моделей і підходів до регіональної кластеризації на базі імперативів сучасного глобального ланцюга створення вартості й виробничих циклів.

Національна політика розвитку регіональної кластеризації активно реалізується на рівні країн Європейського Союзу. Політика відповідає ключовим принципам інноваційної моделі розвитку економіки ЄС (Впровадження знань у практику: всеширока інноваційна стратегія ЄС, 2006) і Європейської стратегії економічного розвитку (Європа 2020: Стратегія інтелектуального, сталого та інклюзивного зростання, 2010).

Слабке створення й впровадження інновацій європейськими країнами залишається об'єктом

дослідження. Це важлива проблема для Європи, оскільки інновації мають стати рушійною силою процвітання і зростання, за рахунок яких країни ЄС досягнуть високого рівня доходу. Тоді як економіки бідних країн можуть зростати за рахунок інвестицій у виробничі потужності та впровадження технологій, розроблених в інших країнах, більш багаті країни повинні розмістити свої потужності і виробляти нову продукцію, послуги або засоби виробництва для задоволення потреб споживачів за кордоном для підтримки їх процвітання. Для цього кластери можуть стати корисним інструментом.

У широкому розумінні інновації характеризуються як відкритий процес, у якому багато різних агентів (компаній, споживачів, інвесторів, вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ та інших організацій) співпрацюють у різних напрямках. Цей процес усе частіше рухається в напрямку інституціональної складової економічних відносин. Традиційна лінійна модель інновацій з чітко розподіленими ролями щодо проведення фундаментальних досліджень університетами, інститутами, а прикладних досліджень – центрами НДДКР на підприємствах, в компаніях, більше неактуальні. Інновації можуть отримати вигоду з географічної близькості, яка полегшує потоки неявних знань і незапланованих взаємодій, які є вирішальними частинами інноваційного процесу. Це одна з причин, чому інновації мають локальне походження, тоді як їх переваги поширюється за рахунок підвищення продуктивності.

Кластери можуть втілити характеристики сучасного інноваційного процесу, її розглядають як “зменшені в масштабі інноваційні системи”. Успішні кластери зосереджують усі сфери діяльності, необхідні для задоволення споживача; вони пов’язують традиційні галузі та виробництво зі сферою послуг. Вони можуть виникати навіть там, де розташування компаній визначається не ринками або природними ресурсами. Їх специфіка, у тому числі й просторове охоплення, відрізняється залежно від технології, ринкових умов та інших факторів, які впливають на географічну протяжність і відносну силу зв’язків [6, с. 3–4].

Регіональні кластери ЄС значно збільшили своє залучення в глобальну економіку за рахунок залучення робочої сили, технологій та інвестицій, виступаючи на світових ринках й інтегруючись з іншими регіональними кластерами, які надають додаткові сфери діяльності в глобальних ланцюгах створення вартості. Європейська регіональна кластеризація базується на чітких взаємопов’язаних критеріях, які стосуються регіональної зайнятості, зайнятості у відповідних секторах економіки та спеціалізації регіону.

Згідно з результатами аналізу “European Cluster Observatory” [6], близько 38% всіх зайнятих Європи працюють на підприємствах, які входять до секторів кластера. У деяких регіонах ця частка сягає більше ніж 50%, а в інших вона менше ніж 25%. Близько однієї п’ятої (21%) цих

зайнятих працюють у регіонах, які більше ніж у два рази спеціалізовані в певних категоріях кластера за середній регіон. Це дасть змогу реалізувати стратегію інклюзивного (всеосяжного) зростання.

Ефект більшості державних політик країн ЄС спрямований на конкурентоспроможність та інновації, по-різному впливаючи на кластери. Вони мають політичну підтримку на різних рівнях і характеризуються різним ступенем охоплення й амбітності. Вплив деяких політик спрямований на загальні умови бізнес-середовища, а інших – на кластери. Спеціальні державні кластерні політики спрямовані на мобілізацію можливостей і потенціалу кластерів та стимулювання їх модернізації протягом тривалого часу.

Головною метою політики ЄС є інвестування до 3% ВВП у сферу НДДКР. Об’єктами стратегічного інвестування є обидва сектори – приватний і державний, а головною метою стає вплив на характер і зміст інновацій, а не на інновації та технології. Політика спрямована на створення сприятливих умов ведення бізнесу у сфері НДДКР відповідно до стратегії “розумного” зростання економік країн ЄС, заснованих на знаннях та інтелектуальному капіталі.

Розвиток технологій й інновацій тісно пов’язаний з досягненням однієї з головних цілей стратегії економічного зростання європейського регіону – реалізації моделі сталого розвитку, яка спрямована на ефективне використання обмежених ресурсів, на сприяння розвитку “зеленої” та конкурентоспроможної економіки ЄС. Так, розвиток технологій, насамперед, має на меті зростання частки відновлюваних енергетичних ресурсів для кінцевого споживання до 20% та підвищення до 20% енергетичної ефективності. Такий стратегічний підхід забезпечить скорочення циклу (спіралі) економічного зростання на рівні країни/регіону (див. рис. 1).

Слід підкреслити, що багато політик, які мають такий ефект, стосуються не кластерної політики, а категорій регіональної політики, науково-дослідної та інноваційної політики, промислової політики і політики розвитку малих і середніх підприємств. Їх вплив на кластери і через кластери робить їх важливою частиною загальної структури кластерної політики ЄС. Ініціативи зі створення та функціонування кластерів визначаються як організовані зусилля щодо підвищення темпів зростання та конкурентоспроможності кластерів у регіоні за участю кластерів підприємств, державних інститутів та/або науково-дослідницького співтовариства. Кластерні політики часто підтримують створення таких ініціатив [6, с. 15–16].

Європейська комісія ЄС на сучасному етапі відіграє значну роль щодо підтримки розвитку “жорстких” кластерів у Європі, яка полягає в такому:

1. Доповнити регіональну й національну кластерну політику шляхом подолання торгове-

льних, інвестиційних та міграційних бар'єрів у Європі.

2. Мотивувати й зміцнити регіональну та національну кластерну політику шляхом розробки і просування стратегічного підходу до кластерної політики в Європі.
3. Підтримати створення регіональних і національних кластерів шляхом зміцнення бази знань у Європі та впровадження інноваційних досліджень [6, с. 22].

Кластери на території Європи і ЄС мають тенденцію до природного створення за відсутності регулювання кластерної політики на національному чи регіональному рівні. Ініціативи зі створення регіональних кластерів в умовах нерозвинутої державної регуляторної політики можуть стикатися з деякими несприятливими викликами, зокрема непропорційністю участі малого та великого бізнесу в кластері, що впливає на конкурентоспроможність підприємств, а тому й кластера; недостатнє фінансування державних ініціатив з розвитку регіональних кластерів, що знижує можливості залучення національних і регіональних кластерів до світових процесів інтернаціоналізації; низька частка підприємств і науково-дослідних інститутів в одному кластері, що знижує життєвий цикл кластерів у країні; відсутність системного підходу до оцінювання життєвих циклів кластерів, їх можливостей та потенційних зв'язків на різних стадіях життєвих циклів з метою подовження функціонування цих кластерів та отримання максимальних вигод від можливостей.

Тому ресурсна обмеженість на рівні національних і регіональних економік тісно пов'язана з імперативами розвитку кластерів і стратегічними рішеннями, які приймають у межах державних програм чи політик з розвитку кластерів (що мають визначати пріоритетність розподілу можливостей і можуть компенсувати відсутність таких можливостей комбінаторикою інших або залучення економічних агентів іншого кластера). Умови розвитку, стан національної й регіональної економіки в умовах світової інтеграції/регіоналізації визначаються, насамперед, не потенціалом, здатністю його використання шляхом традиційного економічного протистояння, а здатністю оцінити, зберегти й відстояти прогресивні та пріоритетні імперативи моделі економічного розвитку країни на визначений державною стратегією економічного розвитку термін. Ідеологія конкурентного виграшу ґрунтується на здатності захистити/нав'язати власні імперативи прогресу, свій підхід, що підвищить конкурентоспроможність країни в глобальному масштабі.

Механізм регіональної кластеризації України лежить, зокрема, у призмі, розвитку міжрегіонального співробітництва. Активізація міжрегіонального співробітництва досі зумовлена такими факторами [2]:

- потребою в розкритті й ефективному використанні внутрішнього соціально-економічного потенціалу розвитку регіону, на цій основі – у

зміцненні консолідованого господарського простору країни;

- застарілістю механізмів стимулювання регіонального розвитку й необхідністю пошуку нових, спрямованих на розкриття внутрішнього потенціалу розвитку регіону;
- вимогами щодо економії бюджетних коштів, які можуть бути заощаджені для фінансування нагальних загальнодержавних потреб.

Зокрема, О. В. Шевченко [2] у дослідженнях економічних відносин на рівні регіонального розвитку визначає такі проблеми реалізації ефективного міжрегіонального співробітництва: Недостатня ефективність нових механізмів стимулювання міжрегіонального співробітництва, зокрема як державно-приватне партнерство.

1. Обмеження доступу до інформації про майбутніх контрагентів у сфері економічної діяльності; про потенційні інвестиційні проекти, що мають реалізовуватися в певному регіоні, відсутність належної інформаційної інфраструктури, за допомогою якої має надаватися відповідне інформаційне представлення потенціалу розвитку регіону.
2. Недостатня кількість установ фінансової інфраструктури, які могли б здійснювати ресурсне забезпечення міжрегіональних проектів.
3. Недостатня ефективність механізму державного замовлення, яке реалізується на підприємствах декількох регіонів.
4. Концентрація виробництва у великих містах, економічна відокремленість віддалених територій та їх поступове "сповзання" до депресивного стану, руйнування виробничих зв'язків між територіями в межах одного регіону й між різними регіонами.
5. Економічна незацікавленість підприємств різних регіонів в укладанні угод із вітчизняними партнерами через існування більш вигідних ринків збуту за кордоном, порушення господарських зв'язків між територіально віддаленими підприємствами країни та пріоритетності формування зв'язків із закордонними підприємствами.
6. Застарілість, низькі показники впровадження інновацій, висока ціна та відсутність належного асортименту товарів вітчизняних підприємств не дають змоги створити вигідну пропозицію для партнерів для формування виробничих, комерційних і збутових зв'язків усередині країни.

Серед проблем можна визначити низький рівень екологічної культури регіонів, особливо з високим рівнем концентрації промислових підприємств, високий рівень безробіття та диспропорції галузевої зайнятості в регіонах, що, однак, може стати перевагою для територіально суміжних, але різних за економічною структурою регіонів, досягнувши синергетичного ефекту.

Для розвитку моделі регіональної кластеризації в Україні слід спиратися на власні можливості й потенціал регіонального розвитку, регулято-

рні механізми, світові економічні реалії та досвід країн ЄС з розвитку кластерів і регіональних кластерів. Створення та функціонування регіональних кластерів має супроводжуватися розвинутою інфраструктурою як підтримуючим імперативом ефективного функціонування економічних агентів усередині кластера(ів). Для створення регіональних кластерів автор рекомендує враховувати такі стратегічні пріоритети кластера, як орієнтація на задоволення попиту, забезпечення оптимального рівня зайнятості, спільність регіональних інтере-

сів, стратегічний план розвитку регіонів і залучення до глобальних ланцюгів створення вартості, а також такі критерії:

1. Мобілізація зацікавлених регіональних сторін і роботодавців.
2. Оцінювання існуючих регіональних промислових кластерів.
3. Розвиток співпраці шляхом об'єднання учасників з ключових галузей економіки й інституцій у регіоні.
4. Дії, визначені як результати спільного процесу.

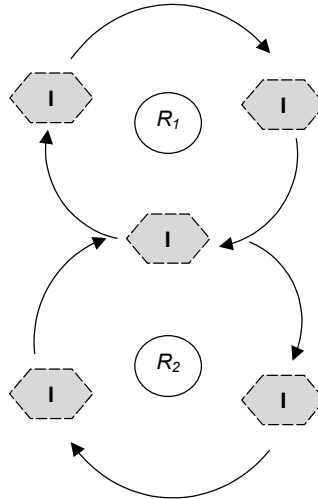

Рис. 2. Вертикальна кластеризація регіонів

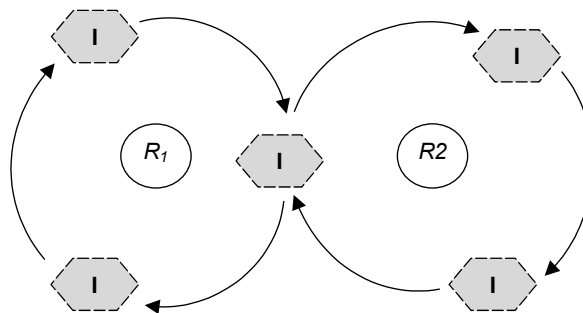

Рис. 3. Горизонтальна кластеризація регіонів

Враховуючи стратегічну мету подальшої інтеграції України до Європейського Союзу, автором запропоновано спрощену теоретичну модель функціонування регіонального кластера, де рушійними силами (імперативами) кластера є взаємопов'язані фактори розвитку інноваційної моделі економічного розвитку країни. Ця модель "3І" на базі трьох імперативів (інноваційні (innovative), інституціональні (institutional), інклюзивні (inclusive) фактори) може реалізовуватися у формі вертикальної чи горизонтальної мережі кластерів, що являє собою різні форми взаємозв'язків між економічними агентами кластера або регіонів.

Модель пропонує розглядати систему імперативів, які відповідають загальноєвропейській стратегії економічного зростання на рівні національних економік та їх регіонів, як замкнений цикл (спіраль) створення вартості детермінантами сучасної гло-

бальної економіки: інноваціями, інституціональною складовою економічних відносин та інклюзивними компонентами макроекономічного зростання, які зумовляють всеосяжний розвиток через підвищення рівня зайнятості населення і боротьби з бідністю, який дасть змогу реалізувати інноваційну модель економічного розвитку України і її регіонів на базі економіки знань, підвищити рівень міжнародної конкурентоспроможності України серед країн на етапі сталого розвитку та забезпечити соціальну й територіальну єдність регіонів й країни у цілому.

Враховуючи сучасні економічні процеси на рівні реалізації стратегій економічного зростання країн ЄС та України, автором виявлено основний, але неповний набір детермінант (показників) (у зв'язку зі складністю економічних процесів), які характеризуватимуть ефекти дії імперативів у запропонованій моделі функціонування регіонального кластера (табл. 1).

Імперативи реалізації моделі кластеризації

Імперативи	Детермінанти
Інноваційні (innovative)	<ul style="list-style-type: none"> – рівень інноваційності, що формують економіку регіону; – ступінь впровадження інновацій економічними агентами в економіку кластера та за його межі; – рівень якості інновацій (конкурентоспроможність інновацій); – ступінь інтернаціоналізації інновацій; – рівень інтелектуалізації суспільства
Інституціональні (institutional)	<ul style="list-style-type: none"> – система державно-приватного партнерства; – науково-дослідні інститути і центри; – рівень захисту власності; – кооперація науково-технічних відносин суб'єктів господарювання та органів регіонального і місцевого управління; – господарські структури, орієнтовані на інтенсифікацію науково-технічного і технологічного потенціалу
Інклюзивні (inclusive)	<ul style="list-style-type: none"> – рівень зайнятості регіонів; – рівень доходів на селення регіонів; – ступінь тісноти соціально-економічного, культурного і територіального зв'язку регіонів; – рівень міграції висококваліфікованих кадрів науково-дослідної сфери

Запропоновані імперативи визначають життєвий цикл регіонального кластера, а оптимальний набір їх детермінант – вигоду й конкурентоспроможність кластера в країні та потенціал для участі в процесах інтернаціоналізації. Основними економічними агентами регіональних кластерів у сучасних ринкових умовах мають стати малі та середні підприємства, транснаціональні компанії й науково-дослідні інституції.

IV. Висновки

За результатами дослідження виявлено, що в умовах посилення інтеграції та інтернаціоналізації економік необхідність створення кластерів на рівні галузей чи регіонів дає змогу досягти економічного зростання за умов ресурсної обмеженості та посилити національну конкурентоспроможність. Розвиток кластерів на рівні регіонів має базуватися на національній регіональній політиці кластеризації та розробці оптимальної моделі регіональної кластеризації на базі визначених імперативів. Імперативами регіональної кластеризації визначено інноваційні, інституціональні й інклюзивні фактори, які посилюють можливість економічних агентів та нівелюють вплив ресурсної обмеженості регіонів/країни.

Розвиток кластерів дасть змогу відновити порушені коопераційні зв'язки між регіонами, зміцнити міжрегіональні виробничі зв'язки; сприятиме розкриттю внутрішнього потенціалу розвитку регіонів та повному задіянню місцевих ресурсів на потреби регіонального розвитку; позитивно вплинути на інтенсифікацію виробничої і збутової кооперації між підприємствами та подолання відмінностей у рівнях розвитку регіонів; збільшити рівень зайнятості громадян.

Список використаної літератури

1. Кластеры и Сетевая программа развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unido.ru/resources/clusters/>.
2. Шевченко О. В. Механізми стимулювання міжрегіонального співробітництва в Україні: аналітична записка [Електронний ресурс] / О. В. Шевченко. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1056/>.
3. Шедяков В. Стратегічна конкуренція макро-регіонів і стимулювання бажаних трансформаций [Електронний ресурс] / В. Шедяков // Віче. – 2012. – 22 листопада. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3390/>.
4. Borrás S. Cluster policies in Europe. Firms, institutions, and governance / Susana Borrás, Dimitrios Tsagdis. – Cheltenham : Edward Elgar, 2008. – 288 p.
5. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth [Electronic resource] / Communication from the Commission. – Brussels : European Commission, 2010. – 34 p. – Mode of access: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLETE%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.
6. Innovation Clusters in Europe: A Statistical Analysis and Overview of Current Policy Support [Electronic resource] / DG Enterprise and Industry Report. – Brussels : European Commission, 2013. – 63 p. – Mode of access: http://www.central2013.eu/fileadmin/user_upload/Downloads/Tools_Resources/Cluster.pdf.
7. Islankina E. Internationalization of Regional Clusters: Theoretical and Empirical Issues [Electronic resource] / Ekaterina Islankina // Working Papers, the National Research University Higher School of Economics. Series: Science, Technology and Innovation, 2015. – 32 p. – Mode of access: <http://www.hse.ru/pubs/lib/data/access/ram/ticket/4/1438889352a222cd17f16f743b9ff216c8fd40bde1/41STI2015.pdf>.
8. Petersen K. Clusters and clustering policy: a guide for regional and local policy makers [Electronic resource] / Kirsten Petersen. – Brussels, 2010. – 188 p. – Mode of access: <http://cor.europa.eu/en/Archived/Documents/59e772fa-4526-45c1-b679-1da3bae37f72.pdf>.
9. Porter M. Cluster and the New Economics of Competitions / Michael Porter // Harvard Business Review. – 1998. – 16 p.
10. Porter M. On Competition / Michael Porter // Harvard Business Press. – 2008. – 544 p.
11. Regional Cluster Strategies [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.workforce-strategy.com/clusterstrategies.pdf>.

12. Teresa Ana Regional Clusters [Electronic resource] / Ana Teresa. – Mode of access: http%3A%2F%2Fwww.iicm.pt%2FS3_2012%2FPANEL_2_S3%2FAnaTeresaTavares_Lehm ann_2012_05_19_Regional_Clusters.pptx&ei=nK_DVfupGsP5ygOw2Y4Cg&usg=AFQjCNFm

wWreQV4YxsOGiHw0bBdFc_WMqA&bvm=bv .99556055,d.bGQ.

13. The UNIDO Approach to Cluster Development. Key Principles and Project Experiences for Inclusive Growth [Electronic resource] / Technical Paper. – Vienna : UNIDO, 2013. – 28 p. – Mode of access: <http://www.unido.org>.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2015.

Томарева-Патлахова В. В. Подходы и модель региональной кластеризации в Украине и в странах ЕС

В статье раскрыты экономическая природа и детерминанты кластеров, а также выявлены эффекты и влияния кластеров на экономический рост в спирали (цикле) экономического роста функционирования кластера. Проанализированы возможности и выгоды участия экономических агентов в региональных кластерах. Приведена характеристика и определены мейнстримного направления и приоритеты национальной политики ЕС по развитию региональных кластеров.

Предложена теоретическая модель регионального кластера на основе императивов экономического роста для Украины. Систематизирован набор детерминант, характеризующих эффекты действия императивов в предложенной модели функционирования регионального кластера.

По результатам исследования выявлено, что в условиях усиления интеграции и интернационализации экономик необходимости создания кластеров на уровне отраслей или регионов позволяет достичь экономического роста в условиях ресурсной ограниченности и усилить национальную конкурентоспособность. Развитие кластеров на уровне регионов должно базироваться на национальной региональной политике кластеризации и разработке оптимальной соответствующей общей стратегии регионального развития модели региональной кластеризации на базе определенных императивов. Императивами региональной кластеризации определены инновации, институциональные и инклюзивные факторы, которые усиливают возможности экономических агентов и нивелируют влияние ресурсной ограниченности регионов / страны.

Ключевые слова: кластер, императив, региональный кластер, экономический агент, модель, экономический рост, возможности, инновации, ресурсная ограниченность, конкурентоспособность.

Tomareva-Patlahova V. The Approaches and Model of Regional Clustering in Ukraine and EU Countries

The article deals with the nature and determinants of economic cluster. The effects and impacts on economic growth clusters in spiral growth of cluster is determined. The author analyzes the opportunities and benefits of participating economic agents in regional clusters. The characteristics and priorities of EU policies on national development of regional clusters are considered.

The author proposes a theoretical model of a regional cluster which is based on the imperatives of economic growth in Ukraine. The effects of imperatives in the proposed model of regional cluster are systematized.

According to integration and internationalization of economies clusters at regions or sectors allow achieving economic growth under conditions of resource limitations and enhancing national competitiveness. The development of clusters at the regional level should be based on national regional policy and development of optimal clustering relevant to the overall strategy for regional development. The model of regional clustering is based on defined imperatives. The imperative of regional clustering are innovation, inclusive and institutional factors. These factors increase the possibility of economic agents and negate the impact of resource limited regions/countries.

The strategic goal of Ukraine's integration into the European Union is considered. The opportunities and benefits of participating economic agents in regional clusters are analysed. The theoretical model of regional cluster "3I" bases on the imperatives of economic growth in Ukraine. The determinants of imperatives in the proposed model of regional cluster are considered. The author proposes a simplified theoretical model of regional cluster, where the driving forces (imperative) cluster is interrelated factors of innovation model of economic development. This model "3I" are based on three imperatives (innovative, institutional, inclusive factors). It means a vertical or horizontal cluster network which contains different forms of relationships between economic agents or cluster regions .

Key words: cluster, imperative, regional cluster, an economic agent, model, economic growth, opportunity, innovation, resource constraints, competitiveness ability.